

Spår av lärande – föremål som källa

Annelie Holmberg

Kan föremål som källa bidra i forskning om undervisning? Lämnar olika tiders lärandetraditioner spår i de föremål som tillverkas under utbildning och vilka metoder kan användas då föremålen studeras? Syftet med artikeln är att i någon mån besvara dessa frågor, att förmedla ett exempel på forskning där föremålen varit avgörande för resultatet. Verbalisera den metod som använts, analysera den samt relatera till tidigare dokumenterade metoder som använts inom till exempel traditionen Material culture. Visa att föremål framställda av textillärostudier under utbildning kan berätta något om utbildningskulturen de var en del av.

De två föremål som här studeras är två broderier utförda av studerande inom textilläroutbildningen i Uppsala. En väska med en broderad, stiliserad ros och ett dekorativt broderi med surrealistisk mönsterbild att hänga på väggen. Genom stygn och applikationer materialiseras ett lärande i de uppgifter som läroutbildarna utformar. Stringent och utsökt eller kreativt och personligt är ord som beskriver de båda analysobjekten, orden beskriver olika tiders målsättningar med lärande. Lärande är en process som kan pågå i livets alla situationer och är därmed inte begränsad till undervisning, lärande är en aktiv förändring av en människa (Säljö, 2000). Jag tolkar här lärande som en process där studenten är aktiv. Studentens lärande lämnar spår, meddelanden, som kan berätta om såväl studentens som utbildningens lärandeprocesser och intentioner. Det lärande som i denna artikel studeras är kopplat till en sluten utbildning och utbildningskultur. Föremålen återfinns även i en mer omfattande analys där även intervjuer och dokument analyseras (Holmberg, 2009).

Sökord: metod, slöjd, föremål, läroutbildning, utbildningstradition

Perspektivgrund

Min roll vid utbildningen i Uppsala har under åren skiftat. Jag har studerat till textilläro vid utbildningen och min forskarutbildning under en tid var förlagd till samma institution, detta har medfört att jag antagit ett innifrånperspektiv. Den utbildning som jag studerat är under en tid densamma som jag själv genomgått, vilket medfört en förståelse men samtidigt tvingat mig att distansera mig från egna upplevelser.

I ämnet Textilvetenskap är föremål en central källa när det gäller att finna kunskap om företeelser och skeenden. Analysen vilar på textila hantverkskunskaper vilka ger förmåga att se möjligheter och läsa de svar som föremålen ger. Studier av teknik, kvalite, dekor, formgivning, färg och material ger svar på frågor om olika tiders användning och framställning av föremål. Samtidigt är möjligheten att studera föremålen beroende av kännedom om deras historia. Föremåls proviniens ger ramar och bidrar till användbarhet. Den textila hantverkskunskapen är en förtrogenhetskunskap som har byggts upp under lång tid och kräver en överblick över det som görs. Erfarenhet av hantverk, tekniker och material erhålls genom utbildning, studier av föremål och arbetslivserfarenhet (Gustavsson, 2000, s. 112; Liedman, 2001, s. 112). Förtrogenhetskunskapen ger intuition om vad som är rimligt eller orimligt, erfarenheten av att sett många föremål fungerar därmed som en källkritisk grund och en bas för förståelsen (Aneer, 2009, s. 35).

Föremål definieras här som något de studerande framställt. Föremålen är ett resultat av uppgifter som lärarutbildare format utifrån utbildningens centrala och lokala målsättningar samt individuella intentioner och intressen. De föremål som här analyseras är konkreta ting, till exempel en väska eller en vante. De kunde dock lika gärna bestått av en uppsats eller en redovisad skissuppgift. Föremål eller artefakt definieras i vid bemärkelse som något som är gjort eller påverkat av mänsklig hand, till exempel ett odlat landskap, ett hus eller ett brev. Proviens och fakta om den uppgift som produkten är ett resultat av erhålls här från intervjuer med lärarutbildare och dokument som studieplaner och kursplaner (Holmberg, 2009). De komplementerande källorna berikar föremåls-analysen och ökar dess relevans.

En metod att studera föremål finns inom *material culture*, använd inom ämnesområden som etnologi eller arkeologi. Föremål kan användas som primärkällor vilket innebär att de har något att berätta, de kan läsas precis som skriftliga eller muntliga källor (Prown, 2001; McClung, 1974).

Material culture as a study is based upon the obvious fact that the existence of a man-made object is concrete evidence of the presence of a human intelligence operating at the time of fabrication. [...] The term *material culture* thus refers quite directly and efficiently, if not elegantly, both to the subject matter of the study, *material*, and to its purpose, the understanding of *culture*. (Prown, 2001, s. 70)

I den metod som används inom *material culture* ställs frågor systematiskt till samtliga föremål i en undersökning. Frågorna varierar i olika undersökningar men kretsar ofta kring ämnen som identifiering, bedömning av föremålets olika kvaliteter, värde och särprägel. Frågor kring föremålets kulturella tillhörighet och funktion ställs även (Elliot, 1985; McClung, 1974).

Vid Danmarks Pædagogiske Universitetsskole vid Århus universitet finns ambitionen att prioritera forskning i *materiell kultur*. Föremål beskrivs i denna forskarmiljö som något som är omedelbart begripligt, något som man uppfattar med sina sinnen. I arbetet använder forskaren sina sinnen tillsammans med intellektuell förmåga i både beskrivning, förståelse och värdering av såväl föremål som kontext (Kragelund, 1997, s. 28). Användningen av sinnen som resulterar i tankar, eller det Kragelund benämner Estetisk erfarenhet, återfinns även i en publikation där danska vita textilier från 1790–1850 studeras. Här är de textila teknikerna inte primära i analysen utan det textila uttrycket. Syftet är att resonera kring om 200 år gamla textilier kan ge moderna människor en estetisk erfarenhet som ger tankar och reflektioner över nutidens livsvilkor. (Kragelund, 2009)

Liksom inom material culture är grundtanken att ett föremål kan användas som primär källa. Inom de danska studierna poängteras vikten av textil utbildning, den textila kunskapen, i analysen. Med erfarenhet och kunskap från tillverkning av textilier följer en förståelse av processen som så ofta förblir osynlig inom forskning där föremål är en källa. Den metod som beskrivs av Kragelund är liksom tidigare beskrivna metod systematisk och bygger på att frågor ställs till föremålet (Kragelund, 2001, s. 49–61).

the study will be in two large circles, which are connected with a shuttle between a chain of analysis and argumentation. In the left circle, where the technical analysis of the artifact are carried out, conclusions are made, which give rise to questions in the theoretical element in the circle to the right. In the right circle you find theories with cultural, gender specific, sociological or didactical perspectives. (Kragelund, 2001, s. 57)

De svar som framkommer i de olika cirkelarna ger nya frågor, på så vis fortgår arbetet med analysen. Nyckelordet för cirkeln med föremålet är *hur* medan den andra cirkelns nyckelord är *varför*. Den centrala frågan för den kedja som bildas mellan cirkelarna är: vad/vilken mening eller konsekvens har analysen i relation till det formulerade problemet (Kragelund, 2001, s. 57).

Aneer visar i avhandlingen *Skrädderi för kungligt bruk. Tillverkning av kläder vid det svenska hovet 1600–1635* hur en föremålsstudie kan bedrivas. Studien av klädesplagg inleddes med dokumentationer av den information som föremålen gav. I dokumentationen har plaggen studerats ur ett tekniskt perspektiv. Studie av utseende, material, skärningar, uppbyggnad, sömnad, dekor och färger dokumenterades och var en grund för den vidare studien av plaggens uppbyggnad och sömnad. Teknik och material har dokumenterats och plaggen har måttagits och i vissa fall ritats upp. Dokumentstudier bedrevs parallellt med föremålsstudier, vilket underlättade en jämförelse mellan plagg och dokument.(Aneer, 2009, s. 36–39)

I de exempel på föremålsstudier som ges under rubriken Metod och analys används en metod vid föremålstudier som har drag av både material culture eller materiell kultur. Den övertygelse om föremålens möjligheter som källa, som dessa båda discipliner företräder, stämmer väl överens med forskningen inom ämnet textilvetenskap (se även Aneer, 2009 & Rasmussen, 2010). Inom textilvetenskapen anses textil erfarenhet och utbildning, liksom inom ”materiell kultur”, mycket viktig för forskningen om textilföremål. Förståelse för tillverkningsprocessens konstitution ger en bredare och djupare insikt, samtidigt finns skillnader då föremål inte behövt identifieras och därmed redan befunnit sig i en kulturell miljö. De två exemplifierade metoderna ovan har främst hjälpt till att sätta ord på en metod som redan använts och som jag upplever som konstruktiv. Viktigt att poängtera är att det vetenskapliga förmållningssättet och den systematik som båda metoderna beskriver är betydelsefull för att vägen fram till resultatet skall bli tydlig och resultatet tillförlitligt. Genom beskrivningen av de två olika metoderna, eller synsätten på föremålsforskning, finns en förhoppning om att arbetssättet bli mer begripligt och tydligt.

Insamling och empiri

De här studerade föremålen samlades in i arbetet med avhandlingen *Hantverksskicklighet och kreativitet. Kontinuitet och förändring i en lokal textil-lärover utbildning 1955–2001*. Fem studerande spridda över perioden 1955–2001 lånade ut material från sin utbildning. (Holmberg, 2009)

De två föremål som här valts ut för att exemplifiera en metod för föremålsforskning representerar två skilda tidsperioder och är samtidigt var och en representativt för sin tid. Genom att två föremål analyseras finns en förhoppning att föremålens olikheter kan bidra till att synliggöra variationer och olikheter i en analys. Ett av föremålen tillverkades under slutet av 1950-talet när textillärover utbildningen var en privat tvåårig utbildning, det andra föremålet tillverkades under år 2000 då textillärover utbildningen var en treårig universitetsutbildning. Målsättningen i urvalet var att båda föremålen skulle vara utförda i samma hantverksteknik, broderi, vilket tydliggör skillnader i den avslutande analysen av föremålsstudierna. Resultat kan därmed inte härledas till olika uttrycksformer inom olika tekniker.

Metod och analys

Arbetet med att studera föremålen har gått så tillväga att frågor ställts till föremålen. Frågorna har formulerats för att öka förståelsen för vad som ansågs som viktig kunskap för en textillärover utbildad i Uppsala, vilka bärande värden och föreställningar fanns. I avhandlingsarbetet där ett större antal föremål studerades

fanns även frågor vars syfte var att klarlägga föremålsgruppens karaktär och sammansättning. Viktigt var till exempel att visa om föremålen från ett enskilda ämne hade en annan karaktär än övriga ämnen eller om något ämnesresultat avvek från de lokala och centrala direktiven.

De frågor som ställs har karaktären av en dokumentation liknande den Aneer anger (Aneer, 2009). Föremålens proveniens är här given eftersom de samlats in från de personer som tillverkat dem, därmed är kulturell tillhörighet eller syfte inget som måste utredas. Vidare bidrar intervjuer och dokumentstudier till en förståelse som ligger till grund i analysen. Varje exempel inleds med en kort beskrivning av textilläro-utbildningen i Uppsala vid den tid då föremålet tillverkades. Beskrivningen syftar till att ge en bild av undervisningens förutsättningar.

Frågorna är:

- Vilket material är föremålet framställt i?
- Vilken teknik har använts?
- Vad berättar utförandet om tidsåtgång, noggrannhet, detaljrikedom och hantverksskicklighet?

Svaren på de olika frågorna sätts in i ett sammanhang där begrepp som utbildningskultur, praktisk kunskap, genus och tidsaspekter leder vidare till nya fördjupade frågor och svar. Metoden stämmer därmed väl in i den metod som Kragelund beskriver (Kragelund, 2001, s. 49–61).

Två exempel på metod för föremålsanalys:

Exempel 1 (figur 1)

Aftonväskan tillverkades av en studerande under slutskedet av 1950-talet. Vid tiden var textilläro-utbildningen i Uppsala en av de husliga utbildningarna vid Fackskolan för huslig ekonomi. Fackskolan vilade på traditioner från dess grundande 1895 och var en prestigefylld utbildningsanstalt inom sitt område. Ettämnesutbildningen för textil-

lärare var 2-årig och de studerande hade mellan 28–39 timmar lärarledd tid. De studerande mötte efter examen en arbetsmarknad där slöjden 1955 blev ett obligatoriskt ämne. Textila hantverkskunskaper ansågs vara av stor betydelse för hemmens ekonomi och därmed även av nationalekonomisk betydelse eftersom en kunnig husmor genom sitt arbete kunde göra stora besparingar i hushållets utgifter (SOU, 1957:28, s. 58, 157, 181). Utbildningen finansierades genom statsbidrag, donationer och elevavgifter. Timplaner fastställdes av Kungliga skolöverstyrelsen men arbetades fram inom Fackskolan.

I uppgiften att tillverka aftonväskan ingick formgivning, materialberäkning kostnadsberäkning och textilt praktiskt arbete. Allt redovisades dekorativt på en kartong. Väskan är tillverkad i ett kraftigt siden och har foder av taft. Broderierna är utförda i silke. Bygel och handtag är av metall. Väskan är till stor del sydd för hand, eventuellt är några längre sömmar i foder och yttertyg maskinsydda. Byglarna är fastsydda för hand. Broderiet är utfört i schattersöm och stjälkstygn. Valet av stygn motsvarar de förutsättningar som skissen i akvarell gav. Stygnen ger mycket goda förutsättningar att översätta färgskiftningar och gör därmed att blad och blomma beskrivs naturtroget om än stiliserat. Schattersöm där långa stygn på rätsidan och korta på avigsidan gör att silket används optimalt, endast mycket liten mängd av materialet lägger sig på avigsidan.

Resultatet visar att den studerande inför utförandet bör ha övat stygnsättning och nålförning i både det använda materialet och vid andra undervisningstillfällen. Schattersömmen är jämn, inga partier är för glesa eller täta, och broderiets ytterkanter följer linjen. Broderiet ger intryck av att vara professionellt och kalkylerande utfört, här finns inga tecken på improvisation eller slumpmässiga lösningar. Väskan är utförd med stor hantverksskicklighet och noggrannhet, värderingen kan göras mot bakgrund av studier av många broderier och djupa hantverkskunskaper.

Arbetet är kreativt genom egen formgivning men samtidigt är formgivningen konventionell genom att aftonväskan stämmer väl in den rådande stilen under 1950-talet (bekräftas av att fler informanter broderat likartade stiliserade rosor). Formgivningens syfte tycks inte ha varit att experimentera med formspråk eller att gå utanför tidens ramar. Materialvalet harmoniserar med de tekniska lösningarna genom schattersömmens lämplighet som ytfyllare. Silkets glans framträder i de långa stygnen och stygnens spridning ger intryck av en slät yta.

Analys 1: Aftonväskan berättar om en undervisning där noggrannhet och hantverksskicklighet var viktig. Utförande och material är ett resultat av ett stort antal timmars övning och höga krav på att de färdigheter som utvecklades skulle vara, inte bara godkända utan, förädlade. För att en praktisk kunskap skall vara

djup bör den innehålla såväl praktiska som teoretiska inslag. Det finns enligt de lärarutbildare som undervisade vid utbildningen ingen praktisk kunskap eller undervisning som saknar inslag av teoretisk kunskap (Holmberg, 2009). Denna övertygelse stämmer väl överens med Ryles tanke att kunskap i handling inte kan delas upp som en tvådelad process där förberedelser, föreskrifter och utförande är två olika processer (Ryle, 2000, s. 40; Molander, 1993; Jernström 2000). Ett moment inom till exempel konstsovnad består inte av att de studerande först får all fackkunskap och regler och sedan utför uppgiften. Den studerande måste få tillgodogöra sig vissa kunskaper för att kunna förstå teori. Det teoretiska momentet är inte ett isolerat tillfälle, fackkunskap måste finnas med i handlingen. Vissa fackkunskaper, eller teoretiska kunskaper, kan med svårighet omsättas till kunskap utan handling. Handlingen växelverkar med den teoretiska kunskapen. Aftonväskan ger en bild av att materiallära, teoretisk genomgång av stygn och lärarledd övning har varvats med reflektion över det egna arbetet samt en strävan efter att uppnå ett mycket gott resultat.

Aftonväskan är ett kvinnligt föremål. Föremålskategori, material och utförande berättar om ett glamoröst användningstillfälle, om en möjlighet till fina fester i Uppsalas studentliv. I Fackskolans traditionsrika kultur och Uppsalas studentliv fanns traditioner där Fackskolans av hävd skötsamma flickor kunde hade bruk för en aftonväska i siden (Holmberg, 2009). Här kan en önskan eller strävan efter vidgade möjligheter bortom Fackskolans slutna värld tolkas in.

Textilläroinutbildningen i Uppsala har alltid varit en kvinnlig domän. Utbildningen har under alla år, med undantag av ett fåtal manliga studerande samt manliga lärare i till exempel pedagogik, varit en kvinnodominerad sfär. Fackskolan med husliga utbildningar grundades vid en tid då det på grund av förändringar i samhället, förändrad arbetsmarknad och industrialisering samt ett överskott på kvinnor, tvingades fram en förändring inom utbildning och arbetsmarknad för kvinnor (Ambjörnsson, 1992, s. 141). För att förhindra en genuskonflikt skapades en utvidgning av arbetsmarknaden genom att till exempel flickskolor startades. Då fick kvinnor och flickor den utbildning de behövde men konkurrerade inte med männen. En annan väg att gå var att se den speciella läggning som kvinnor ansågs inneha. Genom att fokusera på detta skapades verksamheter speciellt lämpliga för kvinnor, utmärkande för sådan verksamhet var att inga manliga förebilder fanns (Hirdman, 2001, s. 115). Den studerande som tillverkat aftonväskan formades i en kvinnlig miljö till ett yrke där hon skulle undervisa flickor. Aftonväskan som föremål är ett exempel på kunskaper som blivande elever i ämnet Textilslöjd kunde förväntas erhålla. Ur en annan synvinkel är väskan ett exempel på Fackskolans slutna värld där flickor formades till de skötsamma

hantverksskickliga unga kvinnor som rektor Holmvall och hennes kollegor önskade, endast det bästa resultatet var gott nog.

Exempel 2 (figur 2)

Broderiet tillverkades vid skelskiftet 1900–2000. Textilläro-utbildningen i Uppsala var då en treårig utbildning. Fackskolan för huslig ekonomi var sedan 1977 en institution inom Uppsala universitet, nu med namnet Institutionen för hushållsvetenskap. Genom att utbildningen var en universitetsutbildning skulle den bygga på vetenskaplig grund och vara forskningsanknuten. Skriftliga reflektande uppgifterna tog nu en plats inom de praktiska och av tradition ofta icke verbaliserade ämnena som vävning och sömnad. På institutionen bedrevs en ren ämnesutbildning efter att den praktiskpedagogiska utbildningen flyttades till Institutionen för läro-utbildning. En dramatisk minskning av antalet läro-ledda timmar ledde till förändrade undervisningsmetoder. Undervisningen kom allt mer att formas utifrån de studerandes eget ansvar och personliga läro-behov. Genom att uppgifterna nu hade tematisk form fanns en viss frihet inbyggd, undervisningen individan-passades därmed medan läro-utbildarnas tidigare detaljstyrda undervisning försvann.

Broderiet är ett resultat av en uppgift där målsättningen var att fylla ytor med raka stygn som inte fick korsas. Uppgiften formgavs av den studerande.

Bottentyget är ylle. Tråden i stygnen är av olika grovlek i olika delar av broderiet. De grövre trådar är av lin medan de tunnare är av sytråd. Broderiet har tovade detaljer i form av ett öga, prickar och band, som har fästs i yllebottentyget med

filtnål. Grova trådar har tvinnats av ullfibrer så att de bildar en tråd som sytts fast på de tovade detaljerna. En detalj av blankt tyg är applicerad på broderiet.

Broderitekniskt består broderiet av raka stygn. De har utförts som en gles, ibland oregelbunden, plattsöm eller i förstyg. Filtnål har använts för att såväl tillverka detaljer som att fästa dessa. Genom att bottentyget är ett ylletyg fäster de tovade detaljernas ull i bottentygen med hjälp av en filtnål. Stygnens täthet varierar och därmed framträder olika färgskiftningar som bildar mönster. Ett mönster bildas även genom att ytor som ej fyllts med stygn kontrasterar mot broderade ytor. På det broderade bottentyget har de applicerade dekorativa detaljerna fästs med omväxlande osynliga stygn och synliga dekorativa stygn. De dekorativa detaljerna är estetiska och har ingen funktionell aspekt om man bortser till deras funktion för att fullborda kompositionen. Stygnvalet har därmed anpassats efter dekorativa aspekter ej funktion. Funktionskraven på föremålet som dekorativt broderi kräver dock ej stygn och material som är mycket slitstarka.

Det första intrycket broderiet ger är att kreativitet här kombineras med hantverksskicklighet och noggrannhet. Ett personligt uttryck finns i egenhändigt producerade detaljer som till exempel det tovade ögat. Styg har använts stringent och medvetet men samtidigt lekfullt för att nå det önskade uttrycket. Materialet i stygnen som fyller ytan har valts främst utifrån grovleken på tråden, inte utifrån textilt material, därmed är valet av material sekundärt. Detaljer, stygn, materialval och genomförande ger ett intryck av professionalism ur en konstnärligt perspektiv. Tillverkningen av de tovade detaljerna kräver omfattande kunskaper i tekniken och tyder på att den studerande har tidigare erfaren av nåltövning. Kvaliten är tät men innehåller samtidigt en lätthet i färgskiftningar och avslutande ytterkanter. Ullfibrerna ger ett intryck av att vara målade i akvarell. Valet av det applicerade röda, blanka tygstycket mot de matta tovade applikationerna visar ett medvetet val av ytstrukturer och material. De olika materialens kontraster betonar och förstärker varandras egenskaper.

Analys 2: I de arbeten som de studerande tillverkade under perioden 1988–2001 var den blivande eleven mer osynlig, detta trots att uppgifter riktade mot grundskolan förekom. Elevens osynlighet påverkades av att den praktiskpedagogiska utbildningen flyttat men även av uppgifternas utformning. Istället för de blivande eleverna var nu de blivande textillärares handlingsberedskap i centrum. De studerandes egen process skulle utvecklas så att de hade en handlingsberedskap för undervisning. Handlingsberedskapen innefattade dels kunskapen i de textila hantverksämnenas dels förmågan att använda ett flexibelt och kreativt arbetssätt. I den tidigare undervisningen var handlingsberedskapen till viss del materiell, genom omfattande tillverkning av

prover monterade i pärmar, medan den under perioden 1988–2001 var förkroppsligad, knuten till en personlig utveckling. I det studerade broderiet är den studerandes egen kreativa process mycket tydlig. En uppgift med syfte att arbeta med att fylla ytor med stygn omvandlades till ett ting där materialanvändningen och formgivning är raffinerad medan de stygn som är centrala i uppgiften bildar en bakgrund. Den studerandes handlingsberedskap blir här inte bara broderiteknisk utan innehåller även en stor del kreativitet.

Eftersom broderiet är personligt i såväl formgivning och utförande bör graden reflektion varit hög. Att reflektera är att ta ett steg tillbaka eller ett steg åt sidan och att i detta steg granska det som gjorts samt den egna insatsen, allt för att få perspektiv på situationen (Molander, 1993, s. 151). Schön beskriver reflektion som:

When someone reflects-in-action, he becomes a researcher in the practice context. He is not dependent on the categories of established theory and technique, but constructs a new theory of the unique case (Schön, 1983, s. 68).

Den studerande har i arbetet reflekterat utifrån och i situationer som uppstått, teorier, erfarenheter och fackkunskaper anpassas till situationen och leder därmed arbetet vidare. Reflektion finns alltid i praktisk kunskap men min bedömning är att en uppgift som inte är strikt styrd när det gäller teknik, material och lärarhandledning kräver högre omfattning av personlig reflektion.

Resultatbeskrivning

Föremålen ger en fristående bild av den undervisning som bedrivits vid Textil-lärover utbildningen i Uppsala. Intervjuer med lärover utbildare är påverkade av informanternas ambitioner i en svunnen tid, influerade av erfarenheter som kan ha gjorts efter det yrkesverksamma livet eller formade av minnets automatiska gallring. Samtidigt ger intervjuerna lärover utbildarnas personliga/individuela berättelse om hur en utbildning formades och förändrades. Dokumenten har författats efter riktlinjer om hur årsredovisningar, studiehandledningar, kursplaner och protokoll skall skrivas. Samtidigt förmedlar dokumenten en berättelse om en tids verksamhet och undervisning utan senare tiders tillägg. När samtliga källor användes visade föremålen vid flera tillfällen på avvikelser från intervjuerna och dokumentens berättelser, vid andra tillfällen stärker föremålen resultaten från intervjuerna. Ett exempel är den vikt som under hela den undersökta tiden lagts vid hantverksskicklighet. Vid inledningen av perioden var detta synligt i dokument medan det i dokument och intervjuer vid slutet av tidsperioden inte togs upp. Trots att intentionen under slutet av tidsperioden främst berättar om handlingsberedskap och kreativitet så innebär inte det att kravet på hantverksskicklighet minskar. Trots

minskad lärarledd tid skall de produkter som tillverkas vara inte bara kreativa utan även väl monterade och pressade samt tekniskt godtagbara. (Holmberg, 2009)

Båda de föremål som här studerats är resultat av de studerandes egen formgivning och utförda med stor hantversskicklighet och noggrannhet. Olikhet i form och utförande kan vara ett uttryck för att tiden ändrat de studerandes formspråk. Samtidigt finns en lekfullhet och ett experimenterande med material och tekniker i samtliga de arbeten som studerats från slutet av tidsperioden (Holmberg, 2009). I aftonväskan är material och teknikanvändning traditionell, inget bryter från de traditionella ramarna. Föremålen visar på undervisningens olika målsättningar och vilken textillärare som ansågs krävas under olika tider. Här kan Kragelunds begrepp estetisk erfarenhet användas (Kragelund, 2009). Det textila estetiska uttrycket tyder på att utbildningen där produkterna producerades haft olika riktlinjer och målsättningar. Uttrycket bidrar till en reflektion över vilken undervisningskultur textillärarna utbildades för. Undervisningen i 1950-talets textilslöjdsalar var antagligen liksom undervisningen vid Fackskolan detaljstyrd och på en högre hantverksmässig nivå än dagens slöjd där slöjdprocessen och kreativitet är minst lika viktiga som resultatet. Hanverksskickligheten har levt kvar som ett kulturellt arv och i nutid omvandlats till en handlingsberedskap som textilläraren kan använda med säkerhet i olika undervisningssituationer.

Reflektion

Vetskap om föremålets proviniens, kulturella och tidmässiga tillhörighet, är viktig för att den kunskap som förmålen förmedlar skall leda vidare till ett resonemang. Ett resonemang där teorier och tidigare kunskap kan både användas och revideras. Utan denna bakgrundkunskap förblir föremål anonyma och riskerar att främst betraktas som dekorativa inslag. En förutsättning för att en studie av textila föremål med den metod som används här skall vara såväl relevant som inneha validitet är djupa kunskaper inom det textila området. För att ha förmåga att studera ett broderi måste kunskaperna inte bara innefatta kännedom om stygn, material och redskap utan även erfarenhet av hur tråden sträcks för att materialet skall manifesteras och hur en komposition påverkas av rutin och mognad inom ett hantverk. Förmågor som erhålls genom studier, arbete och inte minst uthålligt analyserande och undersökande.

Föremål som källa berättar om tekniker och material men ger även en bild av tillverkaren. Aftonväskans tillverkare framstår som en driven tecknare och skicklig brodös som värderar noggrannhet och skönhet. Tillverkaren till broderiet i exempel 2 framstår som en kreativ, uttrycksfull och hantverksskicklig brodös som målmedvetet genomför sitt arbete med ett bevarat uttryck av lekfullhet. I analysen

kan det inte bortses från att jag har träffat de kvinnor som tillverkat föremålen och att samtal som fördes kan ha bidragit till resultatet av analysen. Deras berättelse och deras personlighet finns undermedvetet med i mitt arbete. De två olika broderiuppgifterna med målsättningar förankrade i sin tids textilläraryrke resulterar i två olika lärarpersonlighetstyper, personligheter som är synliga i produkterna. Uppgifterna kan även ses som en del i en personlighetsutveckling av de studerande, en utveckling mot en läraridentitet.

Lärande genom handling, genom att något tillverkas, är en process där föremålet är resultatet. Processen fram mot resultatet är till en del synlig men misslyckanden som sprättas upp eller kastas bort förblir osynliga. När vi ser resultatet vet vi inte om detta är ett lyckat resultat efter tre misslyckanden. Det vi kan se är vilka krav den studerande ställt på sitt arbete när det gäller till exempel noggrannhet eller hantverksskicklighet. I analysen antas att dessa krav förmedlas från lärarutbildarna med en utbildningskultur och därmed är en del i ett styrt lärande. Samtidigt anser jag att dessa krav kan vara en inneboende egenskap hos de studerande som tillverkat föremålet, därmed styrs lärandet även av den studerande själv. Utan kunskaper om utbildningens utformning och förutsättningar är analysen svår att utföra grundligt, en förankring i utbildningstradition och kultur förblir därmed central.

Referenser

- Ambjörnsson, R. (1992). *Kvinnofrågan i Sverige – uppkomst och utveckling - samhällets förändring. 17 uppsatser i idé- och lärdoms historia*. Stockholm.
- Aneer, C. (2009) *Skrädderi för kungligt bruk. Tillverkning av kläder vid det svenska hovet ca 1600–1635* (Studia Textilia 2). Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Elliot, R. S. (1985). Towards a Material History Methodology. *Material History Bulletin* 1985.
- Gustavsson, B. (2000). *Kunskapsfilosofi. Tre kunskapsformer i historisk belysning*. Stockholm.
- Hirdman, Y. (2001). *Genus – om det stabila föränderliga former*. Malmö.
- Holmberg, A. (2009). *Hantverksskicklighet och kreativitet. Kontinuitet och förändring i en lokal Textilläraryrke 1955–2001* (Studia Textilia 1). Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Jernström, E. (2000) *Lärande under samma hatt. En lärandeteori genererad ur multimetodiska studier av mästare, gesäller och lärlingar* (Doktorsavhandling). Umeå.

- Kragelund, M. (1997). *Didaktisk tekstilforskning. Udfordringer og styrker i et nyt forskningsområde*. I L. Halby (Red.), *Som en fisk i vandet – håndarbejde mellem tradition og refleksion*. Danmarks Lærerhøjskole.
- Kragelund, M. (2001). Questions and Answers in the Textile Research. Textiles as Primary Source in the Study of Material Culture. *The Nordic Textile journal*, 1. Borås: Högskolan i Borås.
- Kragelund, M. (2009). *Textil æstetik*. Jyllinge.
- Liedman, S.-E. (2001). *Ett oändligt äventyr*. Stockholm.
- MacClung, E. (1974). Artifact Study: A Proposed Model. *Winterthur Portfolio* 9.
- Molander, B. (1993). *Kunskap i handling*. Göteborg.
- Prown, J. D. (1982). Mind in matter. An introduction to Material Culture Theory and Method. *Winterthur Portfolio* 17. Tryck även (2001) *Art as Evidence*.
- Rasmussen, P. (2010). *Skräddaren, sömmerskan och modet. Arbetsmetoder och arbetsdelning i tillverkning av kvinnlig dräkt 1770–1830* (Nordiska museets avhandlingar 136). Stockholm.
- Schön, D. A. (1983). *The Reflective Practitioner. How Professionals Think in Action*. Aldershot.
- SOU, 1957:28. *Läroutbildningen på det husliga området*. Betänkande angivet av 1953 års lärarinneutbildningskommitté. Ecklesiastikdepartementet.
- Säljö, R. (2000). *Lärande i praktiken. Ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm.
- Annelie Holmberg*, FD, textilvetenskap, Uppsala universitet, Sverige. Holmbergs doktorsavhandling från 2009 bär titeln ”Hantverksskicklighet och kreativitet. Kontinuitet och förändring i en lokal läroutbildning 1955–2001”. Intresseområden är historisk forskning och slöjd och lärande av praktisk kunskap.

Spår av lärande
– föremål som källa